

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

MOPITLO/PHUPU 2024

TLHAHLO YA GO SWAYA

MEPUTSO: 70

Palomoka ya matlakala a tlhahlo ya go swaya ke 8.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**GO SWAYA TEKATLHAOLOGANYO**

- Ka lebaka la go re nepo e lebešitšwe go kwešišo, mopeleto le polelo tša go phošagala dikarabong ga tša swanela go šetšwa, ka ntle le ge fela diphošo tša mohuta wo di fetola tlhalošo/kwešišo. Diphošo di swanetše go bontšhwa. Ge molekwa a diriša mantšu a polelo ye a sa lekwego ka yona, hlokomologa mantšu ao, gomme ge karabo e tšweletšwa gabotse, se mo fokoletše meputso. Le ge go le bjalo, ge lentšu la polelo ye nngwe le dirišwa mo sengwalong gomme le nepiša karabo, gona karabo yeo e tla amogelwa.
- Mo go dipotšišopulego, ga go meputso ye e tlogo fiwa go dikarabo tša EE/AOWA goba Ke a dumela/Ga ke dumele. Go swanetše go fiwa lebaka la karabo yeo.
- Ga go meputso ye e tlogo fiwa go dikarabo tša NNETE/MAAKA goba NTLHA/KGOPOLO. Go swanetše go fiwa lebaka la karabo yeo.
- Ge go nyakega dikarabo tša lentšu le tee, gomme molekwa a fa lefoko ka moka, swaya karabo ya nnete ge fela lentšu la nnete/karabo le thaletšwe.
- Ge dintlha tše pedi goba tše tharo di nyakega gomme gwa fiwa tše ntši, swaya fela tše pedi goba tše tharo.
- Amogela mebolelwana.

POTŠIŠO YA 1

1.1	1.1.1	(a) '...mphiwafela ...' (b) '...re o alela diatla'.	(2)
	1.1.2	• Afrika-Borwa e na le naga ye e nabilego. • Afrika-Borwa e na le maemo a boso mo letšatši le hlabago nako ye ntši.	(2)
	1.1.3	• <i>Agrivoltaic</i> e thuša temong ya dibjalo le diruiwa. • <i>Agrivoltaic</i> e thuša tšweletšong ya mohlagase.	(2)
	1.1.4	• Mohlagase wa <i>solar</i> o fehlwa ka mahlasedi a letšatši mola wo o dirišwago ke bontši bja Maafrika-Borwa o fehlwa ka malahla le meetse. • Mohlagase wa <i>solar</i> o seketša tšhelete mola wo o dirišwago ke bontši bja Maafrika-Borwa o rekwa ka tšhelete ye ntši.	(2)
	1.1.5	• Dibjalo – Ga di lahlegelwe ke meetse a mantši/ di hwetša moriti • Diruiwa – Di hwetša moriti • Diphanele tša <i>solar</i> – Di a fola tša kgona go tšweletša mohlagase wo montši.	(3)
	1.1.6	• O mmolokela tšhelete ya go reka mohlagase. • O mo direla letseno ka ge a kgona le go o rekiša. • O mo thuša ka mediro ka moka ya polase ye e amanago le tirišo ya mohlagase.	(3)

- 1.1.7
- Bafsa ba ka hwetša mešomo ya go lokela diphanele tša *solar*.
  - Bafsa ba ka ithomela dikgwebo tša go lokiša le go hlokomela diphanele tša *solar*.
- (2)
- 1.1.8
- Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
- Ke be ke tla dira gore go be le dipolasa tša *solar* tše dintši ka mo nageng gore di kgone go tšweletša mohlagase.
  - Ke be ke tla hlohleletša badudi go reka diphanele tša *solar* gore ba kgone go tšweletša mohlagase wo e lego wa bona.
  - Ke be ke tla ntšha masolo a go swara le go otl batho ba ba šomišago mohlagase ka ntle le molao.
  - Go ruta batho go seketša mohlagase.
(TŠE PEDI fela)
- (2)
- 1.1.9
- Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
- Badudi ka moka ba Afrika-Borwa ba na le tokelo ya go abelwa mohlagase bjalo ka tirelo ya motheo.
  - Badudi ba swanetše go lefela mohlagase wo ba o šomišago.
- (2)
- 1.2
- 1.2.1
- C/Tirišo ya diphanele tša *solar*
- (1)
- 1.2.2
- Go šireletša dihlogo tša bona kgahlanong le dikgobalo.
- (1)
- 1.2.3
- SESWANTŠHO SA 3 se laetša ditamati le molemi wa tšona mola SETŠWELETŠWENG SA A TEMANENG YA 3 go bolelwa ka temo ya dibjalo tša go rata moriti.
- (2)
- 1.2.4
- Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Dibjalo di ka se gole gabotse/di ka fišwa ke letšatši gomme tša hwa.
- (1)
- 1.2.5
- Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
- Di šireletša dibjalo
  - Di abela diruiwa moriti
  - Di thuša go abela mongngwako mohlagase.
- (3)
- 1.2.6
- Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Maikutlo a lethabo
- Ke thabišwa ke go bona ka fao diphanele tša *solar* di holago batho ka gona.
- (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2****Mokgwa wa go swaya kakaretšo:****Kabo ya meputso:**

D = Dintlha

P = Polelo

M = Mantšu

D = Dintlha tše šupa (7) tše di tšweleditšwego = meputso ye šupa **(7)**P = Polelo = **(3)**Palomoka ya meputso: **[10]****Kabo ya meputso ya polelo**

- Moputso o **1** o abelwa dintlha tše 1–3
- Meputso ye **2** e abelwa dintlha tše 4–5
- Meputso ye **3** e abelwa dintlha tše 6–7

Kabo ya meputso ya polelo ge molekwa a ngwalolotše dintlha:

- **0** ge a ngwalolotše dintlha tše 6–7
- Moputso o **1** ge a ngwalolotše dintlha tše 4–5
- Meputso ye **2** ge a ngwalolotše dintlha tše 2–3

ELA HLOKO:**Palo ya mantšu:**

- Baswai ba swanetše go kgonthişiša palo ya mantšu a a ngwadilwego.
- Molekwa ga se a swanela go fokoletšwa meputso ge a sa laetša palo ya mantšu goba ge a sa bala mantšu gabotse.
- Ge palo ya mantšu e feta a a nyakegago, bala a mahlano ka morago ga a a nyakegago gomme o hlokomologe ao a šetšego.

Mohlala wa karabo:

Go dumelelwa makgarebe a mengwaga ya magareng ga ye masomepedi le ye masomepediseswai. Motho wa go nyalwa goba go lošwa ga a dumelelwa. Go dumelelwa ba ba se nago mmele o montši. Baimana, ba go ba le bana le ba go ba le bana ba ba hlokometšego ga ba dumelelwe. Go dumelelwa fela badudi ba Afrika-Borwa ba ba nago le mangwalo a maleba a boitsebišo. Mokgathatema a be le mphato wa Marematlou goba *NQF Level 4*. Motho yo a kilego a swarwa a ya kgolegong ga a dumelelwa go kgatha tema.

DINTLHA KA MOKGWA WA GO NGWALOLLA		DINTLHA KA MANTŠU A MOLEKWA
1. 'Motho yo a tsenelago phadišano ye o swanelwa ke go ba le mengwaga ye masomepedi gomme a se fete mengwaga ye masomepediseswai.'	A	Go dumelelwa makgarebe a mengwaga ya magareng ga ye masomepedi le ye masomepediseswai.
2. 'Motho ga a swanela go ba a nyetšwe goba a na le ditshepišo tša lenyalo.'	B	Motho wa go nyalwa goba go beeletšwa ga a dumelelwa.
3. 'Makgarebe a a nago le mmele o montši ga a dumelelwa go tsenela phadišano.'	C	Go dumelelwa fela ba ba se nago mmele o montši.
4. 'Makgarebe a a ithwelego, a go ba le bana goba a na le bana ba a ba hlokometšego ga a dumelelwe go tsenela phadišano ye.'	D	Baimana, ba go ba le bana le ba go ba le bana ba ba hlokometšego ga ba dumelelwe.
5. 'O swanetše go ba modudi wa Afrika-Borwa gomme a be le karata/pukwana ya boitsebišo.'	E	Go dumelelwa fela badudi ba Afrika-Borwa ba ba nago le mangwalo a maleba a boitsebišo.
6. 'O swanetše go ba le mphato wa Marematlou goba <i>NQF Level 4</i> bonyane.'	F	Mokgathatema a be le mphato wa Marematlou goba <i>NQF Level 4</i> .
7. 'Motho yo a nago le rekhoto ya bosenyi, e ka ba bja mohuta ofe kapa ofe ga a dumelelwe go kgatha tema.'	G	Motho yo a kilego a swarwa a ya kgolegong ga a dumelelwa go kgatha tema.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO**GO SWAYA KAROLO YA C**

- Mopeleto:
  - Dikarabo tša lentšu le tee di swaiwe go ba tše di nepagetšego le ge mopeleto o phošetše, ka ntle le ge phošo e fetola tlhalošo ya lentšu.
  - Ge karabo e le lefoko le le feletšego, o tlo lahlegelwa ke meputso ya mopeleto ge phošo e tšwelela mo go sebopego sa polelo ye go lekwago ka yona.
  - Go šomišwe maswaodikga a maleba ge go arabja potšišo ya khutsofatšo.
  - Diboepgo tša polelo di swanetše go nepiša popopolelo, di be di tšweletšwe ka mafoko a a feletšego/go ya ka taelo.
  - Mo molekwa a kgethago karabo ya maleba go amogelwe tlhaka goba karabo yeo e ngwadilwego ka botlalo.

POTŠIŠO YA 3

- 3.1 'Reka E TEE o hwetše tše pedi mahala!' (1)
- 3.2
  - Mogala
  - Weposaete.
 (2)
- 3.3 *Mars* ga e hwetšagale mabenkeleng ka moka. (1)
- 3.4 Balekwa ba tla fa dihlopantšu tša go fapana.
Mohlala:
Lori ye e bapatšago/ye e emego.
Lekgokaleamanyi: ye (2)
- 3.5 A/Pheteletšo (1)
- 3.6 Mmapatši o hlohleletša bareki go reka tšhokolete ya *Mars* ka go laetša gore e bose ge a re: 'Hmm!...Pelo e šale e re šweu!...' (1)
- 3.7 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Ee,
  - O šomišitše seswantšho sa lori go goga šedi ya bareki.
  - O šomišitše fonte ye kgolo go goga šedi ya bareki.
 (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4

- 4.1 D/Dinamelwa (1)
- 4.2 E re ruta go seketša makhura ka lebaka la gore theko ya ona e godimo. (1)
- 4.3
- Tšhelete ye ntši e laetša gore makhura ke a theko ya godimo.
  - Lerothi la makhura le laetša bonnyane bja makhura a a lefelwago ka tefelo ya godimo. (2)
- 4.4 Sefatanaga
- Ka lebaka la gore ge se sepela se fata naga. (2)
- 4.5 (a) Makhura a a tšhetšwego sefatanageng ga se a lekana.
- (b) A laetša go nyaka tšhelete ya bareki ba makhura ntle le kwelobohloko. (2)
- 4.6 Balekwa ba tla fa maikutlo a go fapana.
Mohlala:
Maikutlo a kwelobohloko/manyami
- Ke kwela banamedi bohloko ka ge ba tlo lefa tšhelete ye ntši ge ba tšea maeto.
  - Ke kwela baotledi bohloko ka ge ba tlo šomiša tšhelete ye ntši go reka makhura a mannyane.
  - Ke kwela bareki bohloko ka ge theko ya dilo e tlo namelela.
(E TEE fela) (2)

[10]

